

Mida sisaldab e-toimik ja kas e-tervisega on kõik korras

Mari Koik

Justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna keeleteimetaja

Keelekasutaja puutub aina rohkem kokku vajadusega märkida tekstis elektrooniliste andmekogude, infosüsteemide ja registrite (edaspidi *andmekogude*) nimetusi: *E-tervis*, *tervise infosüsteem*, *kohtute infosüsteem (KIS)*, *e-toimik*, *e-notar*. Mis on *Minu RT*, *Minu AT* ja *e-arest*? Kuidas need tuleks kirjutada, kas suure või väikese algustähega?

Käsitlen kolme teemat: andmekogude nimetuste õigekirja nende asutamise määrustes, andmekogude lühendosisega nimetuste õigekirja ja lühendosisega üldsõnade teemat laiemalt.

Kõrvale jäävad toote- ja teenusenimed, nagu näiteks *Digikassa*, mille puhul nimepanija otsust ei saa kahtluse alla seada. Selle asemel keskendun avaliku sektori hallatavatele andmekogudele, nagu näiteks *tervise infosüsteem*.

Mõnikord on tunnuste järgi tegemist üldsõnaga, nt *e-notar*. Kas üldsõna kasutamine sellisel puhul on asjakohane? Või peaks seda pidama nimeks ja kirjutama suurtähega: *E-notar*?

Andmekogude nimetuste õigekiri asutamismäärustes

Eesti õigusaktides, eelkõige andmekogude asutamise määrustes, on pika aja jooksul tekkinud mitmekesisus andmekogude nimetuste õigekirjas. Mõnikord on lähtutud asutusenimetuste õigekirja põhimõtetest, st peetakse võimalikuks läbiva suurtähega kirjutamist täisnimetuse puhul, näiteks *Eesti Teadusinfosüsteem*. Õige oleks siiski *Eesti teadusinfosüsteem*.

Kui asutamismääruses nimetatakse andmekogu esimest korda, kasutatakse selle muust tekstist eristamiseks jutumärke, mis võivad eksitada arvama, et andmekogu nimetus peabki olema jutumärkides. Parem oleks jutumärkide asemel kasutada eristamiseks näiteks kaldkirja.

Mõned nimetused, näiteks „Maksukohustuslaste register“, „Riiklik ehitisregister“ ja „Riiklik kasulike mudelite register“, on juba asutamismääruse pealkirjas jutumärkides. Ilmselt on lähtutud pealkirja mallist. Põhjust pealkirja malli kasutada siiski ei ole, õige oleks *maksukohustuslaste register* väiketähega ja jutumärkideta.

Nimetus väiketähega ja jutumärkideta

Peab meelde tuletama, et **andmekogu ei ole asutus** ja selle nimetus kirjutatakse lause sees läbiva väiketähega, näiteks *e-kinnistusraamat*. Asutamismääruse tekstis esimest korda kasutades võib nimetuse esiletõstmiseks kasutada kaldkirja. Jutumärke ei ole vaja.

Õigekirja mõttes on heaks näiteks „Kohtute infosüsteemi põhimäärus“: „Määrusega asutatakse riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu ametliku nimetusega *kohtute infosüsteem*.“

Kuid kirevus sellistes asutamismäärustes sisalduvate andmekogude nimetuste õigekirjas on suur.

Väär	Õige	Määruse pealkiri
Määrusega asutatakse andmekogu „ Tervise infosüsteem “ [...]. „ Tervise infosüsteem “ on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu ..	Määrusega asutatakse andmekogu <i>tervise infosüsteem</i> [...]. Tervise infosüsteem on riigi infosüsteemi kuuluv andmekogu ..	Tervise infosüsteemi põhimäärus
Määrusega asutatakse riiklik register „ Eesti Teadusinfosüsteem “.	Määrusega asutatakse riiklik register <i>Eesti teadusinfosüsteem</i> .	Eesti teadusinfosüsteemi asutamine ja selle pidamise põhimäärus
Andmekogu nimi on Liiklusjärelvalve infosüsteem (edaspidi <i>andmekogu</i>).	Andmekogu nimetus on <i>liiklusjärelvalve infosüsteem</i> (edaspidi <i>andmekogu</i>).	Liiklusjärelvalve infosüsteemi põhimäärus
Asutada [...] andmekogu ametliku nimetusega « Tööpoliitika infosüsteem » (edaspidi <i>Andmekogu</i>).	Asutatakse [...] andmekogu ametliku nimetusega <i>tööpoliitika infosüsteem</i> (edaspidi <i>andmekogu</i>).	Tööpoliitika infosüsteemi asutamine ja põhimäärus

Nimi ja nimetus

Mõnikord, näiteks selliste andmekogude nagu *E-toimik*, *E-tervis* jt märkimisel tuleks lähtuda toote- või teenuseniime kirjutamise põhimõtetest, sest tegemist näib olevat just nimega, mitte nimetusega. Seega tuleb enne andmekogu õigusaktis nimetamist kindlaks määrata, kas tegu on nime või nimetusega, ja selle järgi valida algustäht.

Nime tähtis tunnus on läbipaistmatus. Näiteks pole sõnast *E-tervis* kontekstita selge, mida mõeldakse, kui aga öelda *hariduse infosüsteem*, on arusaadav, et see on infosüsteem, mis koondab haridussüsteemi puudutavaid andmeid. Nimi kirjutatakse suure, nimetus väikese tähega. Seega tuleks *hariduse infosüsteem* kirjutada läbiva väiketähega ja ilma jutumärkideta. Nimetuses *Eesti teadusinfosüsteem* jääb kohanimi

Eesti muidugi suurtäheliseks. *E-tervist* aga ei saa pidada muuks kui nimeks ja see tuleks kirjutada suurtähega.

Teenusenimede hulka tuleks arvata ka lahendused Minu RT ja Minu AT, mida Riigi Teataja ja Ametlikud Teadaanded pakuvad, ja need peaksid sel juhul olema kirjutatud läbiva suurtähega.

Kas tervis või notar saab olla elektrooniline?

Üha rohkem meeldivad nimepanijatele *e-lühendosisega* nimed. Kuidas peaks neid kirjutama, kas suure või väikese algustähega? Oleneb sellest, kas tegemist on nime või üldsõnaga.

Kas *E-tervis* on nimi või üldsõna? Mis see *E-tervis* üldse on? Sotsiaalministeeriumi kodulehelt võime lugeda järgmist: „*E-tervise* rakendamine tervishoiukorralduses võimaldab tervishoiu süsteemil siseneda uude ajastusse, pakkudes nii paremaid võimalusi raviks ja uusi teenuseid elanikkonnale kui ka suure väljakutse e-riigi toimimisele. *E-tervis* on pikaajaline strateegiline suund tervishoiukorralduses, mis on suureks väljakutseks kõikidele riikidele.“¹ Lähtudes selgitusest, mille järgi *E-tervis* on strateegiline suund, ei jää muud võimalust, kui pidada seda nimeks ja kirjutada suurtähega. Üldsõnana (*elektrooniline tervis*) oleks see ju mõeldamatu. Heaks näiteks arusaadavast nimetusest samas valdkonnas on üks *E-tervise* osa – *tervise infosüsteem*.

Erinevalt *E-tervisest* näivad *e-toimik* ja *e-notar* vastavat üldsõna tunnustele, vrd *e-äriregister*, *e-kinnistusraamat*, kuid sisusse süüvides saame aru, et nimepanija soovitud tähenduses üldsõnaks need siiski ei sobi.

Mida teeb e-notar?

E-notar on keskkond, mis aitab notareid nende igapäevatöös ning võimaldab elektroonilist suhtlust notarite ja riigi vahel.² Notariaadimäärustiku järgi on *e-notar* notarite elektrooniline infosüsteem, milles notar saab muu hulgas kinnitada digitaaldokumendi digitaalse notariaalmärkega.

Üldsõnana tähendab notar notariaaltoiminguid sooritavat ametiisikut. Ametnimetuse ette on täiendit *elektrooniline* (või selle lühendit *e*) raske panna, vrd *e-advokaat*, *e-kohtunik* vms. *E-notaribüroo* oleks keeleliselt mõeldav, kui oleks vaja nimetada lahendust, mille abil inimene saab notariaaltoiminguid teha elektrooniliselt (kui see oleks õiguslikult võimalik), vrd *e-maksuamet*.

¹ <https://www.sm.ee/et/e-tervis-ja-e-tervisetoend>

² <http://www.rik.ee/et/muud-teenused/e-notar>

Selle andmekogu nimetuse puhul oleks võinud jääda tavanimetuse *notarite elektrooniline infosüsteem* juurde, mis on arusaadav ka kõrvalseisjale, lühinimetuse *e-notar* asemel oleks saanud kasutusele võtta lühendi NEIS vms.

Nimena, st suurtähega kirjutatuna oleks E-notar võimalik, aga see oleks halvasti valitud nimi. Nimi ei tohiks ju ennast seletada, aga *e-notar* üldsõnana tähendab midagi ja kahjuks mitte seda, mida nimepanija soovis. Vrd näiteks, kui e-õppekeskkonna nimi oleks E-õpilane, poe nimi Ostja või kooli nimi Õpilane.

Mis on e-toimikus ja kes saab e-aresti?

E-toimik on veebipõhine infosüsteem, mis võimaldab menetlusosalistel ja nende esindajatel osaleda tsiviil-, haldus-, kriminaal- ja väärteomenetluses elektrooniliselt.³

E-toimik üldsõnana sobiks hästi märkima elektrooniliselt peetavat toimikut, kuid seda praegune *e-toimik* (variandid *E-toimik*; *e-toimiku süsteem*) ei tähenda. Soovitud tähenduses oleks ehk sobivam hoopis *e-menetlus* vms. Nimena on E-toimik mõeldav, aga kahjuks samuti mitte kõige sobivam, umbes sama õnnestunud, kui oleks E-raamat e-raamatukogu nimena.

Asjaosaliste endigi kahtlusi näitab suur ebakindlus õigekirjas: juba E-toimiku avalehel näeme, et kasutatakse läbisegi suur- ja väiketähte, asutamise põhimääruses aga on *e-toimiku süsteem*. Ei asjaosalised ega kasutajad saa tegelikult aru, kas tegemist on nime või nimetusega ja kuidas oleks õige seda kirjutada. Igapäevased kasutajad on praeguseks lühinimetusega *e-toimik* kindlasti harjunud, kuid tavainimese jaoks on see arusaamatu või isegi eksitav.

Elektrooniline arestimissüsteem ehk lühemalt *e-arest* on menetlejalt pankadele toimingute edastamise süsteem⁴. Seda teenust osutab pankadele Registrate ja Infosüsteemide Keskus. Tekib küsimus, kas on vaja lühinimetust *e-arest*, kui pikk nimetus *elektrooniline arestimissüsteem* on igati arusaadav: põhisõna näitab, et tegu on süsteemiga, täiendsõnad täpsustavad, et süsteem on elektrooniline ja mõeldud arestimiseks. Lühendamiseks on ju olemas võimalus asendada *elektrooniline e-ga*, seega *e-arestimissüsteem*. Igapäevasuhtluses võib seegi sõna liialt pikk paista ning siis saab ju öelda ka *e-arest*, kuid ametlikku kasutusse *e-arest* hästi ei sobi.

Nimi võib meest rikkuda

Avaliku sektori andmekogudele nimede/nimetuste panijad peaksid enam **tajuma vastutust, mis kaasneb andmekogu nimetamisega õigusaktis**. Tuleks väga hoolikalt läbi mõelda, kuidas mõjutab valitud nimi/nimetus kasutajat, kas seda on mugav tekstis kasutada, kas selle õigekiri on asjaosalistele ja kasutajatele arusaadav jms.

³ <https://www.e-toimik.ee/>

⁴ <http://www.rik.ee/et/muud-teenused/e-arest>

Tuleb tunnistada, et see kriitika on tublisti hiljaks jäänud, sest paljud neist andmekogudest on juba aastaid kasutusel. Kuid et infotehnoloogia valdkond areneb kogu aeg ning aina võetakse kasutusele uusi infosüsteeme ja keskkondi, siis ehk tasub rohkem aru pidada uute nimede/nimetuste väljamõtlemisel. Näiteks oleks kindlasti mõistlik vältida selliseid nimesid nagu (millalgi plaanis olnud E-tervise jätkuprojektid) E-rase ja E-veri.

E-algusega nimed/nimetused võisid ju kunagi tunduda uudsed ja viidata innovaatilistele e-lahendustele, aga praegu, kui andmekogusid muul viisil kui elektrooniliselt ei peetagi, võiks esialgne vaimustus *e*-sõnadest ehk hakata lahtuma.

Pealegi tekib *e*-sõnade kirjutamisel tihti raskusi algustäheortograafiaga (kas lause algul võib *e* suurelt kirjutada; ingliskeelsete nimede eesti keelde sobimatu eeskuju: suurtäht sõna keskel, sidekriipsu puudumine, nt eBay eeskujul eKool jms).

Virtuaalüksuste õigekiri

Emakeele Seltsi keeletoimkond on koostanud soovitusel keeletoimetajatele „Virtuaalüksused ja nende õigekiri“.⁵ Sellest on keelekasutajal kindlasti abi. Neid soovitusi oleks aga võimalik täpsustada iga virtuaalüksuse sisusse veelgi enam süüvides.

Peale *e* ja *m*-i (*mobiil*-) möönab keeletoimkond virtuaalüksuste õigekirja soovitusel lühendosisest *i* (*info*) ja *t* (*tee*, *transport*) kasutust. Üldiselt keeletoimkonna soovitustega nõus olles teen siiski paar ääremärkust ja jätan õhku paar küsimärki. Esiteks juba eespool seletatud põhjustel *e-toimiku* ja *e-notari* õigekiri – arvatavasti peaks neid siiski pidama nimedeks ja kirjutama suurtähega. Teiseks üldsõna *t-pilet*.

Kas k-raha eest saab osta t-pileti?

Lühendosisest *t* vajalikkus *tee* või *transpordi* märkijana on küsitav. Keelekasutajale ei pruugi olla arusaadav, mida *t* tähistab. Pealegi on *t*- kõigest ühe tähemärgi võrra lühem sõnast *tee* ega tundu lühendina seetõttu väga ratsionaalne. Ei saa kahelda nimepanija õiguses panna oma piletimüügikeskkonna nimeks T Pilet / T pilet (firma enda nimi on T grupp AS), kuid julgen siiski kahelda üldsõna *t-pilet* (*teepilet* või *transpordipilet*) vajalikkuses. *Bussipilet*, *rongipilet*, *lennukipilet* on olemas, *sõidupilet* võtab need kõik kokku.

Keelekasutajate hulgas on selgelt tajutav suundumus ja soov võtta *e*-sõnade eeskujul kasutusele aina uusi lühendosisest, algul küll nimesse, kuid hiljem võidakse soovida neid üle kanda üldsõnadesse (*t-pileti* näide). See näib olevat produktiivne moodus, kuidas sõnu lühendada (võib ju edasi fantaseerida: *b-pilet*, mis võib tähendada *bussipilet*, *beebipilet* vm, *l-pilet*, mis võib tähendada *lapsepilet*, *lennukipilet* vm, *õ-pilet*, mis võib

⁶ http://www.emakeeleselts.ee/otsused/ES-kt_SOOVITUSED-KEELETOIM_Virtuaalüksused.pdf

tähendada *õpilaspilet*, *õpetajapilet* vm, *p-pilet*, mis võib tähendada *parteipilet*, *pensionäripilet* vm).

Üks näide veel. Mõned aastad tagasi võttis Justiitsministeerium kasutusele arvestussüsteemi vangide isikliku raha haldamiseks. Selle eesmärk oli automatiseerida kinnipeetavate isikliku raha arvestamine, et vähendada sellega seotud kulusid, eelkõige paberikulu, ja muuta vanglate finantsosakonna töö efektiivsemaks.

Kinnipeetavate rahaliste vahendite arvestussüsteemi nimeks taheti panna K-raha, kus *k* tähistaks sõna *kinnipeetav*. Seda lühinime andmekogu asutamise määrusesse lõpuks küll ei kirjutatud, kuid n-õ hellitusnimenä on see tegelikult kasutusel.

Keelekorraldaja võiks ehk otsustada, kas selline lühendamise on eesti kirjakeeles omal kohal, ja jagada täpsemaid juhiseid, kuidas eristada, kas tegemist on nime, nimetuse või üldsõnaga, et aidata nimepanijal valida selle järgi õigekiri.

Lõpetuseks

Võimalik, et see on liiga konservatiivne soov, kuid ehk tuleks lühendosiste kirjakeelde võtmisel kusagil pidurit vajutada. See ei ole ometi ainus lühendamisvõimalus eesti keeles. Seda võimalust kasutades tuleks alati hoolega kaaluda, kas lühendi sõnaosutus on tajutav või ei. Kas lühendus on üldse ülim eesmärk? Noorte netikeeles kindlasti, aga eesti kirjakeeles saame ehk enamasti läbi tervete sõnadega.

Soovitusi nimepanijatele

- Andmekogule nime või nimetust valides tuleks mitmeti tõlgendatavatele e-sõnadele, nagu *E-tervis*, *E-arest*, *E-notar*, eelistada selgeid kirjeldavaid nimetusi, nagu *tervise infosüsteem*, *elektrooniline arestimissüsteem*, *notarite elektrooniline infosüsteem*. Õigesti valitud nimetus annab keelekasutajale selge pildi objekti kohast mõistesüsteemis ning ühtlasi kindluse õige algustähe valikuks.
- Kirjeldavast nimetusest saab vajaduse korral võtta kasutusele mugava suurtähtlühendi, näiteks KIS = kohtute infosüsteem, NEIS = notarite elektrooniline infosüsteem. Lühend ei ole siiski niisama arusaadav, kui on kirjeldav nimetus.
- E-sõnade puhul tuleb teha vahet, mis on üldnimed (mõistet kirjeldavad nimetused), mis nimed (mõiste tinglikud tähised). Üldnimed kirjutatakse lause sees väikese tähega (lause algul suure tähega), nt *e-äriregister* = elektrooniline äriregister, nimed suure tähega, nt *E-notar* = notarite elektrooniline infosüsteem. Kasutushõlpsuse seisukohalt võiks andmekogude nimetamisel eelistada üldnimesid.